

«ТАСДИҚ МЕНАМОЯМ»

Директори Институти иқтисодиёт
ва таҳқиқи системавии рушди
кишоварзӣ, д.и.и., профессор,
академики АИКТ

 Пиризода Ҷ.С.
« 24. » 05 с.2024

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Амонзода Анушервон Намоз дар мавзуи: «Мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа (дар асоси маводҳои вилояти Хатдон) барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт (6D050606-Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудуди)

1. Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ.

Натиҷаи назариявӣ-методологӣ таҳқиқот, объект, навгониҳо ва муҳтавои он ба бандҳои алоҳидаи шиносномаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт (6D050606 – Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) мувофиқанд. Аз ҷумла: 1. Инкишофи назарияҳои иқтисодиёти ҳудудӣ ва минтақавӣ; методҳо ва фишангҳои таҳқиқотҳои иқтисодии ҳудудӣ; проблемаҳои андозагирии иқтисодии минтақавӣ; эконометрикаи ҳудудӣ; ташҳиси системавии муаммоҳо ва ҳолатҳои минтақавӣ. 14. Идоракунии иқтисодиёти минтақавӣ. Шаклҳо ва механизмҳои ҳамкориҳои мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, сохторҳои тиҷоратӣ ва сохторҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ. Вазифаҳо ва механизмҳои идоракунии. Асосноккунии методӣ ва коркарди анғораҳои ташкилӣ ва механизмҳои идоракунии иқтисодиёти минтақаҳо; арзёбии самаранокии онҳо. 15. Мақсадҳо ва механизмҳои сиёсати давлатии тараққиёти минтақаҳо. Шаклҳо ва механизмҳои баҳамтаъсиррасонии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ҳалли масъалаҳои асосии рушди иҷтимоию иқтисодӣ. Проблемаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии худидоракунии маҳаллӣ. 19. Самаранокии истифодаи омилҳои истехсолот дар рушди иқтисодиёти минтақавӣ. Қонуниятҳо ва хусусиятҳои ташкил ва идоракунии сохторҳои иқтисодӣ дар минтақаҳо. Бартарихҳои мутлақ ва нисбии кластерҳои иқтисодии минтақавӣ.

2. Мубрамии мавзӯи таҳқиқот

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа, пеш аз ҳама бахши воқеии иқтисодиёт мавқеи махсусро доро мебошад. Дар шароити муосир он ҳамчун самти асосии ояндадори вазъи иқтисодиёти миллии ҷумҳурӣ ва минтақаҳои алоҳидаи он ба ҳисоб меравад. Модернизатсия ва азнавсозии инноватсионӣ танҳо дар ҳолатҳои амалӣ карда мешаванд, ки соҳибкорон

вазифаҳои бевоситаи худро дар доираи фаъолияти худ дар бозор амалӣ менамоянд. Ба ақидаи муаллиф, ин ҳолат дар бештари мавридҳо хусусиятҳои умумии худро дорад, яъне дар минтақаи алоҳида гурӯҳи соҳибкорон ба фаъолияти инноватсионӣ машғуланд, дар минтақаи дигар бошад, танҳо ба фаъолияти тичоратӣ. Ҳолати дигар, ин рақобат миёни фаъолияти онҳо ҳангоми васеъ намудани доираи фаъолияти иқтисодӣ ба ҳисоб меравад.

Таҳқиқот нишон додааст, ки дар сиёсати иқтисодии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, алахусус вилояти Хатлон мавқеи махсусро коркади механизми амалкарди ташкилӣ-иқтисодии раванди модернизатсияи иқтисодии намудҳои гуногуни фаъолият, аз ҷумла, соҳаҳои иқтисодиёти минтақа, бахшҳо ва мучтамаҳо ташкил медиҳанд. Амалияи пешбурди фаъолияти иқтисодӣ нишон медиҳад, ки истифодаи васеи механизмҳои амалкунанда, ки мероси даврони шӯравӣ махсус меёбанд дараҷаи самаранокии худро аз даст додаанд. Аз ҷониби дигар дигаргуншавӣ ва васеъшавии доираи намудҳои нави фаъолияти иқтисодӣ зарурати таҳия ва коркарди механизми нави амалкардро тақозо менамояд.

Қобили зикр намуд, ки яке аз қисматҳои муҳими механизми идоракунии сохтори ҳудуди иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодӣ дар вилояти Хатлон ин риояи принсипи робитаҳои байниминтақавии ҳангоми истифодаи механизми модернизатсияи иқтисодӣ барои истифодаи якҷоя ва оптимизатсияи истифодаи захираҳои табиӣ чӣ аз лиҳози сифат ва чӣ миқдоран ба ҳисоб меравад.

Бояд қайд намуд, ки фаъолияти соҳаҳои иқтисоди миллӣ дар ҳудуди минтақаҳои кишвар якхела набуданд ва вобаста аз мавҷудияти иқтисодии ҳар як минтақа дар бахши воқеии иқтисодиёт ва шароитҳои ҷуғрофӣ низ фарқ мекунанд. Мушкилии дигар дар ин самт ин васеъшавии доираи фаъолияти баъзе соҳаҳои иқтисоди миллӣ дар минтақасоҳа, ки дорои захираҳои маҳдуди табиӣро нисбати дигар минтақасоҳа дар ихтиёрдоранд ва ин ҳолат тақозо менамояд, ки механизми танзимноии раванди модернизатсияи иқтисодӣ мукамал гардонида шавад. Гуфтаҳои боло муҳимият ва мубрамияти мавзуи таҳқиқшавандаро ошкор месозад ва зарурати мукамалгардонии механизми сохтори ҳудудии иқтисодиётро дар асоси модернизатсияи иқтисодӣ ба миён меорад. Ҳангоми истифодаи ин гуна механизм дар заминаи истифодаи самараноки захираҳои табиӣ манфиатҳои иқтисодии ҳамаи минтақаҳои кишвар бояд, ки ба инобат гирифта шаванд.

3. Дараҷаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, ҳуҷҷатҳои пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудаанд

Дар таҳқиқотҳои заминавии анҷомдодашудаи намоёндогони мактабҳои ғуногунавияи иқтисодӣ ва равишҳои методологии онҳо зухур ёфта, инчунин дар таҳқиқи таҳаввулотҳои илмӣ мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа дар шароити муосир, асосноккунии модернизатсия ҳамчун раванди дорои хусусияти ҳудудӣ дошта, вазъи ҷорӣ модернизатсияи иқтисодӣ аз рӯи самтҳои стратегӣ боҳам алоқамандӣ татбиқи сиёсати соҳавӣ, рушди иқтисодии илмӣ, техникаро инноватсионӣ, махсусан бо назардошти зарурати ҳалли саривақтии

имкониятҳои иқтисодии минтақаҳо вобаста аз мавҷудияти захираҳои табиӣ дар асоси модернизатсияи иқтисодии бахши воқеии иқтисодиёт ба дарёфту истифодаи паҳлуҳои муфиди онҳо дар иқтисодиёти минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфтааст. Дар асарҳои онҳо самтҳои васеъшавии доираи фаъолияти баъзе соҳаҳои иқтисоди миллӣ дар минтақоҳо, ки дорои захираҳои маҳдуди табииро нисбати дигар минтақаҳо дар ихтиёрдоранд ва ин ҳолат тақозо менамояд муайян карда шудаанд. Аз таҳқиқоти илмӣ бармеояд, ки ҳадафи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодии бахши воқеии иқтисодиёт ва робита ба таъмини истифодаи самараноки захираҳои табиӣ дар шароити муосир мебошад. Барои ба ин мақсад, унвонҷу вазифа таҳқиқотро пешниҳод намудааст, ки ҳалли онҳо ба тавлиди наwgониҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ мусоидат намуданд. Вобаста ба муҳимияти таҳқиқот дар диссертатсия объекти таҳқиқот мавзӯ, масъалаҳо ва усулҳои таҳқиқот муайян карда шудаанд.

Дар ҷараёни шиносӣ кор маълум гардид, ки муаллиф Амонзода Анушервон Намоз хеле моҳирона бо адабиёти илмӣ доир ба мавзӯи таҳқиқот кор кардааст, мустакилона далелҳои аз усулҳои диалектикӣ ва мантиқии арзёбӣ, монографӣ, моделсозии математикӣ, омӯрӣ, муқоисавӣ ва ғайра истифода бурдааст.

4. Саҳеҳи ва наwgонии илмӣ таҳқиқот ва натиҷаҳои гирифташуда

Мақсади таҳқиқоти диссертатсионӣ. Мақсади таҳқиқот ин омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ ва мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодии бахши воқеии иқтисодиёт ва робита ба таъмини истифодаи самараноки захираҳои табиӣ ба ҳисоб меравад дар шароити муосир маҳсуб меёбад.

Наwgонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ таҳқиқот дар асосноксозии ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии инкишоф ва мукамалгардонии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодии бахши воқеии иқтисодиёт муайян гардида, аз унсурҳои зерини наwgонии илмӣ иборатанд:

-дар қорҳои илмӣ худ муҳаққиқ таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии ташаккул ва рушди истифодаи самараноки захираҳои табиӣ дар асоси модернизатсияи иқтисодӣ бо дарназардошти таъсири омилҳои экологӣ-иқтисодии рушди минтақаҳои кишвар омӯхтааст, ва муайян кардааст, ки модернизатсия ҳамчун раванди дорои хусусияти ҳудудӣ дошта, ҷараёни азнавсозии фаъолияти иқтисодии минтақаро бо дарназардошти ташаккули низоми идоракунии самараноки истифодаи захираҳои табиӣ дар бар мегирад;

-диссертант арзёбии омилҳо, принципҳо ва хусусиятҳои модернизатсияи иқтисодии минтақавӣ ва зарурати коркарди механизми амали он дар бахши воқеии иқтисодиёт, аз ҷумла соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ. Аниқ гардонидани асосҳои методии сохтори ҳудудии иқтисодиёти минтақа ҳангоми истехсоли маҳсулотҳои гуногун ва дар маҷмӯъ баъътибор гирифтани таъсири омилҳои иқтисодии табиӣ-захиравии модернизатсияи иқтисодии минтақавӣ;

-аз тарафи унвончӯ таҳқиқи вазъи ҷорӣи модернизатсияи иқтисодӣ аз руи самтҳои стратегии боҳам алоқаманди татбиқи сиёсати соҳавӣ, рушди иқтисодии илмӣ, техникаю инноватсионӣ арзёбӣ шудааст ва нишон додани ҳалли муаммоҳои экологии истифодаи захираҳои обӣ дар асоси модернизатсияи иқтисодии намудҳои алоҳидаи фаъолияти иқтисодии вилояти Хатлон.

-дар баробари таҳқиқоти худ диссертант мавқеи захиравии модернизатсия аз руи марҳилаҳои “захирагунҷоиш”, “самаранокии захираҳо” ва “инноватсионӣ” асоснок кардааст. Дар баробари таҳқиқот аз ҷониби унвончӯ дуруст таъсири модернизатсияи иқтисодӣ ва имкониятҳои истифодаи иқтисодҳои минтақавӣ барои таъмини рушди иҷтимоӣю иқтисодии минтақа оварда шудааст.

-дар таҳқиқот муаллиф зарурати ташаккули низоми идоракунии модернизатсияи иқтисодии сохтори ҳудудии иқтисодиёти минтақаҳои Чумҳурии Тоҷикистон асоснок намуда, таъмини истифодаи самараноки захираҳои табиӣ дар асоси механизми ташкилӣ-иқтисодии мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодӣ ва инноватсионии вилояти Хатлон пешниҳод намудааст.

- дар баробари муаммоҳои ҷойдошта муаллиф самтҳои ояндадори модернизатсияи иқтисодии сохтори ҳудудии иқтисодиёти минтақа аз мавқеи дарёфти мувозинати тақсимоии маблағҳо ва алоқамандии соҳаҳо муайян карда шудааст. Ба роҳ мондани таҳлили самтҳои стратегии истифодабарии захираҳои табиӣ ҳамчун омили тағйирёбии сохтори истеҳсоли маҳсулоти бахши воқеӣ дар вилояти Хатлон.

5. Асоснокӣ ва этиمودнокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дарҷаи этиمودнокии натиҷаҳои таҳқиқот, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот хулосаҳо оиди интихоби усулҳо дар раванди таҳлилу таҳқиқи мавзӯ, миқдори зарурии маворе, ки дар ҷараёни таҳқиқот истифода мешаванд, этиمودнокии манбаъҳои иттилоотии ҷамъовардашуда ва коркардшуда оид ба мавзӯи мазкур, бо тасдиқи муқаррароти илмии пешниҳодкардаи муаллиф, ки дар рисолаи диссертатсионӣ мавҷуданд, инчунин нашрияҳо тасдиқ карда мешаванд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлилу илмии натиҷаҳои таҳқиқотҳои назариявӣ ва эмприкӣ пешниҳод гардидаанд.

6. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот аз таҳия ва амиқсозии методологияи таҳқиқот, ҳамроҳангсозии роҳу усулҳои гуногуни илмӣ дар мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа иборат мебошад. Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зухур мекунад, ки таҳлилҳо, баҳодиҳиҳо, таснифоту коркардҳо, дурнамоӣю пешниҳодоти муаллифро барои ҷараёни азнавсозии фаъолияти иқтисодии минтақаро бо дарназардошти

ташаккули низоми идоракунии самараноки истифодаи захираҳои табиӣ ҳамчун асосҳои услубӣ ва амалӣ хизмат карда метавонанд тархрезии банақшагирии барномаҳои давлатии соҳавӣ метавон истифода бурд. Хулосаҳо ва маводҳои диссертатсионӣ, ки барои таҳияи минбаъдаи илмии мавзуи интихобшуда ҳамчун асос баромад мекунанд, тамоюлҳои рушди соҳа арзёбӣ гардида, мушкилоти дар самти мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа заминаи методологӣ мегузорад.

7. Саҳми шахсии докталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот

Зинаҳои таҳқиқот ҷиҳати расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, ба монанди таҳияи мавзӯ, асосноккунӣ ва мубрамияти он, мақсади гузошташуда ва иҷрои вазифаҳои он бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудааст. Дар раванди таҳқиқот муаллиф барои мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа ҳамчун асосҳои услубӣ ва амалӣ хизмат карда метавонанд пешниҳод намудааст. Натиҷаи таҳқиқотро дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ инъикос намудааст.

Тавре натиҷаҳои таҳқиқот дар шакли хулоса ва пешниҳодҳо дар мақолаҳои илмӣ ва конференсияҳои ҷумҳурияӣ, минтақавӣ, байналмиллаӣ ва дигар ҳамоишҳои илмӣ дар солҳои 2018-2023 маъруза шудаанд.

8. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Муқаррароти асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар конференсияҳои илмию назариявӣ, мизҳои муваввар ва семинарҳои давоми солҳои 2018-2023 баргузоршуда мавриди баррасӣ қарор гирифта, аз ҷумла дар конференсияи илмӣ назариявии ҳайати профессорон, устодон ва донишҷуёни Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон маъруза гардида, аз тарафи ширкаткунандагони он қобили қабул шуморида шудаанд.

Муқаррату ва натиҷаҳои асосии таҳқиқоти мазкур дар 7 мақолаи илмӣ муаллиф, аз ҷумла 5 мақолаҳои илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшаванда шомилбуда, нашр шудаанд.

Ҳаҷм ва сохтори таҳқиқоти диссертатсионӣ. Қори диссертатсионӣ аз муқаддима, се боб, хулоса ва пешниҳодҳо, рӯйхати адабиёт иборат мебошад. Рисолаи илмӣ дар 170 саҳифаи матни компютерӣ чоп гардида, аз 12 ҷадвал, 18 расм, 142 сарчашма таҳия карда шудааст.

Дар муқаддима муҳимияти мавзуи таҳқиқотӣ, сатҳи омӯзиши баҳогузорию масъалаҳо, объект ва мавзӯ, муайянкунии мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, нағониҳои илмӣ ва натиҷаҳои амалии бадастомада мухтасаран инъикос ёфтаанд.

Дар боби якум - Дар боби якум «Ҷанбаҳои назариявӣ-методологии модернизатсияи иқтисодиёти минтақа таҳаввулоти назариявии модернизатсияи иқтисодиёти минтақа, принципҳои ташаккулёбии роҳҳои ҳалли масъалаҳои стратегии модернизатсияи иқтисодиёти минтақа ва

асосҳои методи тағйирёбии роҳҳои ҳалли масъалаҳои стратегии модернизатсияи иқтисодиёти минтақа мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Диссертант дар раванди таҳқиқот ақидаҳои олимони хориҷию ватанӣ оид мафҳуми модернизатсия, моҳияти он дар иқтисодиёти минтақа омӯхтааст ва дар таҳқиқоти худ истифода бурдааст. Барои аниқ гардонидани ҷанбаҳои назариявии мафҳуми модернизатсияи иқтисодӣ диссертант зарур мешуморад, ки дар шароити иқтисодии минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки муносибатҳои иқтисодӣ ва доираи фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ дар бозорҳои иқтисодӣ амалӣ карда мешаванд, модернизатсияи иқтисодӣ ва ҷанбаҳои назариявии он низ бояд маҳз дар ин самт дида баромада шаванд. Диссертант мафҳуми модернизатсия дар робита ба минтақа ҳамчун механизми бо ҳам алоқаманд ва пайвастгари истифодаи самараноки намудҳои захираҳои иқтисодӣ шарҳ додааст.

Диссертант бештар ба ақидаи олими рус Т. Глушанок тақия кардааст, ки мафҳуми “модернизатсияи минтақавӣ” ҳамчун механизми бо ҳам алоқаманд ва пайвастгари истифодаи самараноки намудҳои захираҳои иқтисодӣ, ҷамъоварӣ, такрористеҳсолоти иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сармоягузорӣ ва иқтисодии инноватсионии минтақа мебошад.

Бояд қайд намуд, ки дар таҳқиқотҳои олимони ватанӣ масъалаи модернизатсияи иқтисодӣ бештар аз мавқеи баҳодиҳии захиравӣ ва инноватсионӣ инвестиционӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта шудааст. Олимҳои ватанӣ д.и.и. Садриддинов М.М. чунин ақида дорад, ки “Мавқеи захираҳои табиӣ ва арзёбии онҳо ҳамчун имконияти модернизатсияи минтақавӣ ва таъмини устувории дигаргуншавии иқтисодӣ ҳисобида мешаванд” ва д.и.и. Шералиев Э.Н., қайд менамояд, ки ҳангоми таҳқиқи баҳои самаранокии истифодаи захираҳои замин, аввал мақоми заминро дар рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа муайян намудан зарур мебошад. Барои он, ки замин ҳамчун омил муҳими экологии муҳити зист ва воситаи асосии истеҳсолоти кишоварзӣ баромад мекунад. Маҳз бо ҳамин маъно, арзиши замин ва дигар захираҳои табиӣ барои рушди минтақа дуруст баҳогузори гардида, истифодаи оқилонаи онҳо барои рушди устувори соҳаи кишоварзӣ ва иқтисодиёти минтақа, дар маҷмӯъ мусоидат менамояд [саҳ.18-19].

Аз таҳқиқотҳои диссертант собит гардидааст, ки минтақа то чӣ андоза аз лиҳози иқтисодӣ бо захираҳои ҷойдошта худтаъмин аст ва маҳз дараҷаи худтаъминии минтақа бо захираҳои табиӣ метавонад сатҳи рушди иқтисодии минтақаро нишон диҳад. Ҳангоми ошкорсозии сатҳи рушди иқтисодии минтақа метавон муайян намуд, ки то чӣ андоза модернизатсияи минтақавӣ амалӣ шуда истодааст. Дар баробари ин, қисмати асосии ҷараёни мазкур, ин арзёбии қисматҳои иқтисодии табиӣ-минтақавӣ ба ҳисоб меравад [расми 1.2, саҳ.23]. Барои дуруст арзёбӣ намудани иқтисодии табиӣ-захиравии модернизатсияи иқтисодиёти минтақа, зарур аст, ки дар мадди аввал ошкорсозӣ ва таъсири омилҳои иқтисодӣ муайян карда шаванд. Ба андешаи диссертант, ҳамаи захираҳои табиӣ мавҷуда ва захираҳои молиявӣ, рушди иқтисодии минтақаро

имконпазир мегардонанд ва метавонанд ҳамчун замина барои дигар омилҳои ғайрииктисодӣ баромад намоянд. Инчунин, бояд қайд намуд, ки омилҳои ғайрииктисодии “илмӣ-техникӣ” дарбаргирандаи баъзе ҷузъиётҳои омилҳои иктисодишуда баромад менамояд. Дар баробари ин, дар методикаи пешниҳодгардида арзёбии ду ҳолат гузаронида мешавад: самара ҳангоми гузаронидани модернизатсия дар сатҳи минтақавӣ ва ошкорсозии захираҳои ҷараёни модернизатсия. Ба андешаи диссертант, дар ҳарду ҳолат зарур аст, ки нишондиҳандаи интегралӣ коркард карда шавад, то ин ки тавонад таъминоти ҷараёни модернизатсияи иктисодиёти минтақаро бо захираҳои табиӣ дар маҷмӯъ таъмин созад. Ба роҳ мондани модернизатсия ва баъдан аниқ гардонидани имкониятҳои рушди минбаъдаи мукамалгардонӣ дар [расми 1.3, саҳ.29] оварда шудааст.

Қайд кардан ба маврид аст, ки дигаргунсозии раванди фаъолияти иктисодӣ дар сатҳи минтақавӣ барои мукамалгардонии раванди идоракунии захираҳои табиӣ характери маҷмӯӣ гирифта, дар ин замина марҳила ба марҳила воридсозии тағйиротҳои институтсионалӣ баамал меояд. Ба ақидаи муаллиф, ин раванд асоси дигаргунсозии раванди истифодаи техника ва технологияҳои нав дар асоси риояи принципҳои ташаккулёбии роҳҳои ҳалли масъалаҳои стратегияи модернизатсияи иктисодии захираҳои табиӣ мегардад [саҳ.43].

Дар боби дуюм «Таҳлили вазъи ҳозира ва стратегияи таъсири модернизатсияи иктисодӣ дар вилояти Хатлон» таҳлили ҳолати кунунӣ дар асоси модернизатсияи иктисодии вилояти Хатлон, муаммоҳои экологии истифодаи захираҳои обӣ дар асоси модернизатсияи иктисодии намудҳои алоҳидаи фаъолияти иктисодӣ дар вилояти Хатлон ва арзёбии таъсири модернизатсияи иктисодӣ ба рушди иҷтимоию иктисодии вилояти Хатлон мавриди таҳлил ва арзёбӣ гардидааст.

Бояд қайд намуд, ки вилояти Хатлон яке аз минтақаҳои рушдёфта Тоҷикистони соҳибистиклол ба ҳисоб рафта, дар ҳудуди он нисбати дигар соҳаҳои иктисодиёти миллӣ ҳиссаи баҳши воқеӣ (саноат ва кишоварзӣ) дар соҳтори маҷмӯӣ маҳсулоти минтақавӣ бештар ба назар мерасад. Ба ақидаи диссертант ҳудуди вилояти Хатлон имкон медиҳад, ки ҳамаи соҳаҳои иктисоди миллӣ, аз он ҷумла, кишоварзӣ, саноат, сохтмон, нақлиёт, алоқа ва ғ. имкониятҳои ҷойдоштаи захираҳои табииро истифода намуда, рушди иҷтимоию иктисодии вилоятро таъмин намоянд. Маҳз аз ҳамин сабаб, заминҳое, ки дар ихтиёри субъектҳои алоҳидаи иктисоди миллӣ, махсусан дар сатҳи минтақавӣ қарор доранд, бояд ки самаранок мавриди истифода қарор дода шаванд. Таъмини ин гуна самаранокӣ аз ҳисоби модернизатсияи иктисодӣ дар сатҳи минтақавӣ метавонад амалӣ карда шавад. Дар [ҷадвали 2.1, саҳ.63] нишондиҳандаҳои асосии соҳаи кишоварзӣ дар вилояти Хатлон таҳлил гардидааст. Аз таҳлилҳои ҷадвали 2.1 бармеояд, ки ҳолати истифодабарии заминҳои кишоварзӣ дар муқоиса нисбати охири соли пошхӯрии шӯравӣ дар баъзе самтҳои фаъолият, аз ҷумла масоҳати киштзорҳои кишоварзӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ ва хочагиҳои деҳқонӣ (0.92 га) ва аз ҳисоби киштзорҳои обёришавандаи кишоварзӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ ва хочагиҳои деҳқонӣ

(0,91 га) кам гардидааст. Диссертант меҳисобат, ки яке аз сабабҳои асосии кам гардидани масоҳати киштзорҳои соҳаи кишоварзӣ самаранок истифода нагардидани захираҳои обӣ ва ҳамзамон истифодаи ғайрисамаранокӣ техника ва технологияи соҳа ба ҳисоб меравад. Бояд қайд намуд, ки он бахшҳои, ки бевосита ба бахши хусусӣ алоқамандӣ доранд, ҳиссаи масоҳати заминҳои истифодашаванда бомаротиб афзоиш ёфтааст.

Диссертант илман асоснок намудааст, ки дар бештари мавридҳо доираи вазифаҳои нигоҳдошти захираҳои табиӣ ва дар амал тадбиқ намудани онҳо бояд ки дар доираи вазифаҳои аввалиндараҷа ва муҳими давлатӣ маҳдуд карда шавад. Ҳамаи вазифаҳо дар барномаҳои давлатии ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ инъикос мегарданд. Масалан, дар доираи барномаи ислоҳоти соҳаи оби Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи асосӣ ва муҳим ин нигоҳдошт ва барқарорсозии захираҳои обӣ аз ҳисоби ғайридавлатӣ хусусӣ дар натиҷаи фаъолияти хоҷагидорӣ дарҷ гардида аст. Диссертант исбот намудааст, ки дар ин ҳолат яққатор камбудӣ ва норасогиҳо дар қараёни танзимномаи захираҳои обӣ метавон муайян намуд, ки онҳо ба механизмҳои иқтисодӣ таъсия менамоянд дар [расми 2.1., 86] муаммоҳо ва норасогиҳои қараёни танзимномаи захираҳои обӣ илман асоснок шудааст. Барои арзёбии таъсири модернизатсияи иқтисодиёти минтақа, диссертант ақидаи олими ватанӣ Алиҷонов Д.А.-ро рафти воридотивазкунӣ дар ҳамаи намудҳои шаклҳои фаъолият ташкил менамояд, ки он ба ташаккули заминаҳои гуногун, аз ҷумла моддӣ, баҳри таъмини самаранокӣ истифодаи ҳар гуна иқтидор муносиб мешуморад. Дуруст қайд шудааст, ки дар ҳақиқат, модернизатсияи иқтисодиёти минтақа дарбаргирандаи мукамалгардонии фаъолияти корхонаҳои истеҳсоли буда, қисмати таркибии гузариши иқтисодиёти минтақа аз вобастагии воридот ба раванди худтаъминкунӣ маҳсуб меёбад. Дар таҳқиқот пешниҳод карда шудааст, ки барои арзёбии самаранокӣ модернизатсияи иқтисодӣ маҷмӯи чорабиниҳои маҷмуавӣ гузаронида шавад. Қисматҳои таркибии онро муаллиф ба таври зайл тақсим кардааст: ҳисоби нишондиҳандаҳои базавӣ; таҳлил ва арзёбии самаранокӣ ҳамгирой. Илова бар ин, оид ба чорабиниҳои пешниҳодшуда муаллиф ба таври расм “Алгоритми арзёбии гузаронидани модернизатсия иқтисодӣ” пешниҳод кардааст [расми 2.3., саҳ.95].

Қайд кардан ба маврид аст, ки омилҳои асосии модернизатсияи иқтисодӣ дар сатҳи минтақаҳои озоди иқтисодӣ ин бемайлон афзоиш бахшидани сармоягузориҳои дохилӣ ва хориҷӣ ба ҳисоб меравад, зеро МОИ (минтақаи озоди иқтисодӣ) дар ҷалби сармояи дохилӣ ва хориҷӣ бо мақсади амалишавии лоиҳаҳои сармоягузорӣ, таъсири корхонаҳои нави истеҳсоли нақши муҳим мебозанд. Таҳлилҳо нишон додааст, ки дар минтақаҳои ҷумҳурии лоиҳаҳои амалишаванда ба манбаъҳои сармоягузорӣ эҳтиёҷ дошта, ин муаммои асосӣ маҳсуб мешавад. Яъне бе сармояи кофӣ фаъолияти мунтазами соҳаро таъмин кардан ғайриимкон аст. Вобаста ба ин, диссертант саҳми лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаҳои гуногуни қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистонро таҳлил намудааст [ҷадвали 2.5, саҳ.95] “Маълумот оид ба лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи соҳаҳо дар соли 2022” таҳлил

гардидааст. Аз таҳлилҳои диссертант бармеояд, ки дар вилояти Хатлон ҳамагӣ дар давраи таҳлил 39 лоиҳаи сармоягузори ҷалб карда шудааст, ки он нисбати вилояти Сугд 19 лоиҳа кам буда, ва нисбати НТЧ 49 лоиҳа камтар буда, қисми зиёди онҳо ба соҳаҳои саноат ва кишоварзӣ рост меоянд. Дар вилояти Хатлон аз ҳама соҳаи афзалиятдоштаи минтақа ин бешубҳа соҳаи гидроэнергетика ба ҳисоб меравад, ки иқтисодии он ба 49 млрд. Қв/соат мерасад, ки ҳангоми истифодаи самараноки он натавон ҳудуди кишвар, инчунин як қатор давлатҳои ҳамсояро метавон бо нерӯи барқ маҳз за ҳамин минтақа таъмин намуд.

Дар боби сеюм «Самтҳои стратегии рушди сохтори ҳудудии иқтисодии вилояти хатлон дар асоси модернизатсияи иқтисодӣ» масъалаҳои рушди самараноки низомии идоракунии раванди модернизатсияи иқтисодии вилояти Хатлон, механизми ташкилӣ-иқтисодии мукамалсозии сохтори ҳудудӣ ва инноватсионии вилояти Хатлон ва самтҳои ояндаҳои модернизатсияи иқтисодии сохтори ҳудудии иқтисодии минтақа пешниҳод гардидааст.

Дар таҳқиқоти илмӣ пешниҳод карда мешавад, ки устувории мавқеи давлат ҳангоми ҷанок намудани раванди модернизатсияи иқтисодӣ дар танзими фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ тавассути қабули қарорҳои дахлдори мақсаднок ҳангоми қабули барномаҳои рушди иқтисодии минтақавӣ мебошад. Давлат ҳамчун субъекти асосии танзимкунандаи фаъолият маҷмӯи чорабиниҳои заруриро роҳандозӣ менамояд, ки он иборат аст аз самтҳои мукамалгардонии фаъолияти субъектҳои иқтисодӣ (техникӣ-технологӣ, илмӣ-техникӣ, ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, экологӣ) [расми 3.1., саҳ.109]. Аз расми 3.1. маълум гардидааст, ки маҷмӯи чорабиниҳои танзими давлатии раванди модернизатсияи иқтисодӣ дар худ он қисматҳоеро дар бар мегиранд, ки бевосита ба фаъолияти иқтисодии корхонаҳои истеҳсоли ва ғайриистеҳсоли ҳангоми таҷдид ва азнавсозӣ равона гардидаанд.

Таҳқиқот нишон додааст, ки низомии идоракунии танзими давлатии раванди модернизатсияи иқтисодӣ дар вилояти Хатлон тақозо менамояд, ки вазифаҳои мақомотҳои дахлдори соҳавӣ, аз ҷумла мақомотҳои иҷроияҳои ҳокимияти давлатӣ ва маҳаллӣ муайян гардидаанд. Дар ин росто зарур аст, ки мавзие ҳамоҳангсозии фаъолияти онҳо ҳангоми таҳия ва қабули барномаҳои минтақавии рушди соҳаҳои иқтисодии миллии муайян карда шаванд [расми 3.2., саҳ.113].

Дар таҳқиқот қайд гардидааст, ки самтҳои асосии танзими давлатии модернизатсияи иқтисодии вилояти Хатлон дар доираи гузариш ба марҳилаи инноватсионии рушд талаб менамояд. Ба ақидаи муаллиф, ҳалли масъалаҳои пешниҳодгардидаро бояд бодарназардошти ҷалби сармоягузориҳои гуногун ба сармояи асосӣ ва инсонӣ равона гардида, сохтори иқтисодии минтақа гуногун (диверсификатсия) карда шавад. Таҳлилҳо нишон додааст, ки дар шароити муносири вилояти Хатлон чунин лоиҳаҳои аввалиятдошта амалӣ шуда истодаанд [ҷадвали 3.1, саҳ.117]. Бояд қайд намуд, ки таносуби маблағҳои ҷалбшавандаи мустаким ва ғайримустаким ба соҳаҳои иқтисодии вилояти Хатлон нобаробар тақсим шудаанд. Бештари маблағҳо ба соҳаҳои энергетикӣ, саноат, нақлиёт ва

дар баъзе мавридҳо ба дигар соҳаҳо мушоҳида карда мешавад, ки ин ҳам бошад раванди модернизатсияи соҳавиро душвор мегардонад. Аз ин рӯ, диссертант мешуморад, ки ҳангоми танзими давлатии ҷалби сармоягузориҳо ин масъала мавриди омӯзиши дақиқ қарор дода шавад.

Диссертант пешниҳод кардааст, ки вобаста ба иқтисодиёти вилояти Хатлон коркард ва истифодаи механизми ташкилӣ-иқтисодии дигаргунсозии раванди истеҳсоли маҳсулот ҳангоми гузаронидани модернизатсияи иқтисодӣ вобаста аз олотҳои танзимкунандаи бозорӣ ба мисли нархҳо, арзиши аслии маҳсулот, маблағҳои истеҳлок, фоизи қарз, ҳаҷми маблағгузориҳо ва ғайраҳо бояд дар назар дошта шавад [расми 3.4., саҳ.126] “Механими ташкилӣ-иқтисодии модернизатсияи бахши воқеии иқтисодиёт”. Аз расми 3.4 маълум мегардад, ки низоми идоракунии раванди модернизатсияи иқтисодӣ, ки дар худ механизми амалкарди онро дар бар мегирад, зери таъсири омилҳои гуногун қарор дорад. Дар мадди аввал таъсири омилҳои иқтисодиро бояд дар назар дошт, ки онҳо дар алоҳидагӣ ва инчунин дар ҳамбастагӣ метавонанд раванди модернизатсияи иқтисодиро дигаргун намоянд. Механизмҳои ташкилӣ-иқтисодии дигаргунсозии раванди фаъолияти иқтисодӣ дар сатҳи минтақавӣ барои мукамалгардонии раванди идоракунии захираҳои табиӣ дар дигаргунсозӣ ва марҳила ба марҳила воридсозии тағйиротҳо институтсионалӣ зохир мегардад. Дар натиҷа ба дигаргунсозии раванди истифодаи технологияҳои муосир оварда мерасоанд.

Ҳамин тавр, ҳамаи самтҳо ва хусусиятҳои фарқкунандаи рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаҳои алоҳидаи дохили давлат водор месозанд, ки ҳангоми таҳия ва қабули барномаҳои соҳавии сатҳи минтақавӣ хусусиятҳои дар боло зикрнамуда ба инобуат гирифта шаванд дар [расми 3.7, саҳ.146] «Тавсифи самтҳои афзалиятнок ва ояндадори модернизатсияи иқтисодии вилояти Хатлон». Аз ин рӯ, тавсия дода шудааст, ки модернизатсияи иқтисодиёти минтақа бояд дарбаргирандаи маҷмӯи ҷорабиниҳои мақсадноки давлатии сатҳҳои гуногун, аз ҷумла, ҷорабиниҳои бахши давлатӣ дар сатҳи минтақаҳои алоҳидаи ҷумҳурӣ ва субъектҳои фаъолияти иқтисодии бахши воқеии иқтисодиёт-корхонаҳо ва субъектҳои алоҳидаи фаъолияти иқтисодӣ аз ҳисоби тақвияти васеи ҳавасмандгардонии андозӣ дида баромада шавад. Барои ташаққули имкониятҳои иқтисодии мутобиқ вобаста аз ҷанбаҳои инноватсионӣ ва таъминоти таҷдиди инноватсионӣ бо мақсади зиёд намудани ҳиссаи омилҳои, ки ба вазъи иқтисодию иҷтимоии минтақаҳо мусоидат менамоянд, равона карда шавад.

Дар ҳулоса натиҷаҳои асосии таҳқиқоти илмӣ ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои диссертант чамъбаст гардидаанд.

9. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб диор ба шаклгирии диссертатсия

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ дар диссертатсия баъзе камбудӣҳо низ ба назар мерасонад, ки ба инобат гирифтани онҳо барои таҳқиқотҳои ояндаи диссертант самаранок арзёби мегарданд:

1. Диссертант асосҳои илмию назариявии мукамалсозии сохтори ҳудудии иқтисодӣ дар асоси модернизатсияи иқтисодии минтақа ба таври васеъ номӯхтааст.

2. Дар зербоби 1.3 муаллиф “Асосҳои методии тағйирёбии сохтори ҳудудӣ дар асоси модернизатсия”-ро омӯхтааст, аммо аз ҷиҳати илмӣ асоснок нашудааст.

3. Дар сах. 95 диссертатсия ҷадвали 2.5 “Маълумотҳоро оид ба лоиҳаҳои сармоягузори дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон” оварда шудааст. Аммо нишондиҳандаҳои дар ҷадвал таҳлилшуда танҳо маълумотҳои соли 2022 дар бар гирифтааст. Аз ин лиҳоз хуб мешуд, барои возеҳтар шудани таҳлилҳо муаллиф маълумоти солҳои 2020-2022 –ро мавриди таҳлил қарор меод.

4. Дар сах.133, расми 3.3. оид ба “Механизми ташкилӣ-иқтисодии модернизатсияи бахши воқеии иқтисодӣ” пешниҳод гардидааст, вале дар расми таҳияшуда механизми пешниҳодгардида аз ҷиҳати илми иқтисодӣ асоснок нагардидааст.

5. Дар боби 3-уми диссертатсия муаллиф ба ҳисоби самтҳои ояндадори модернизатсияи иқтисодии сохтори ҳудудии иқтисодиёти минтақа тавачҷуҳи кам додааст.

Қобили қайд аст, ки камбудҳои пешниҳодгардида ҳислати ҷузъи дошта, мазмун ва баҳои воқеии рисола таъғир намедиханд.

10. Мутобиқати мазмуни автореферат ба мазмуни диссертатсия

Автореферати диссертатсия мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсиониро дар худ инъикос намудааст ва дар он тавсифи умумии қор, муҳтавои асосии диссертатсия навгонҳои илмӣ, ки ба ҳимоя бароварда мешаванд, ҷой дода шудааст.

11. Мутобиқати таҳассуси илмию докталаб ба дараҷаи илмӣ

Чуноне ки аз шиносӣ бо муҳтавои диссертатсияи пешниҳодшудаи унвонҷӯ бармеояд, таҳассуси илмию ба дараҷаи илмию дархостнамудааш мутобиқат менамояд. Докталаби дараҷаи илмию доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодӣ (6D050606-Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) Амонзода Анушервон Намоз ба талаботи бандҳои 17 ва 18-и Тартиби додани дараҷаи илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

12. Мутобиқати диссертатсия ба талабот нисбати барасмиятдоронии он мувофиқи меъёрҳои “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”-и ҚОА назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Диссертатсияи Амонзода Анушервон Намоз қори анҷомшудаи илмию таҳассусӣ буда, дорон навгонҳои илмӣ ва натиҷаҳои эътимоднок мебошад ва ба талаботи “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ” ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯӣ мебошад.

Қори диссертатсионӣ аз рӯи сохтор, таркиби бобҳо, мазмун ва мантиқ ба талабот ҷавобгӯӣ буда, натиҷаҳои ба дастмада дар тавсеаи асосҳои

назариявӣ ва методии мукамалнамоии сохтори худудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи қитисодиёти минтақа саҳми калон доранд.

13. Хулосаи умумӣ

Дар маҷмуъ таҳқиқоти диссертатсионии диссертатсияи Амонзода Анушервон Намоз дар мавзуи: «Мукамалсозии сохтори худудии иқтисодиёт дар асоси модернизатсияи иқтисодиёти минтақа (дар асоси маводҳои вилояти Хатдон) кори таҳқиқоти нав, навғониҳои илмии аҳамияти назариявӣ ва амалидошта мебошад ва яке аз мавзуҳои нисбатан кам таҳқиқ шуда, мубрам ва баҳсталаби доираи илмҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳсуб меёбад. Диссертатсия сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D050600 – Иқтисодиёт (6D050606-Иқтисодиёти минтақавӣ ва худуди) мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи шӯъбаи омӯзиши равандҳои кластеркунонӣ дар комплекси агросаноатии Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии рушди кишоварзии АИКТ муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (протоколи № 5 аз “22” майи соли 2024). Дар ҷаласа иштирок доштанд: 10 нафар. Натиҷаҳои овоздиҳии қушод: Тарафдор 10- нафар, Зид - нест, Бетараф - нест.

Раиси ҷаласа,

Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
академики АИКТ, директори
Институти иқтисодиёт
ва таҳқиқи системавии рушди
кишоварзии АИКТ

Пиризода Ҷ.С.

Ташхисгар,

Ходими пешбари илмии шӯъбаи
шӯъбаи омӯзиши равандҳои
кластеркунонӣ дар комплекси
агросаноатии Институти
иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии
рушди кишоварзии АИКТ,
номзади илмҳои иқтисодӣ

Файзуллаева К.Н.

Котиби ҷаласа,

Ходими калони илмии шӯъбаи
омӯзиши равандҳои кластеркунонӣ дар
комплекси агросаноатӣ

Баротова Ш.У.

Имзоҳои Пиризода Ҷ.С., Файзуллаева К.Н.,
Баротова Ш.У. – ро тасдиқ менамоем.
Сардори шӯъбаи кадрҳои ИИТСРК АИКТ

Икромова М.Қ.

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734049,
ш. Душанбе, кучаи Ҳаёти-нав, 306.

Институти иқтисодиёт ва таҳқиқи системавии
рушди кишоварзӣ АИКТ. Тел. 2-36-37-67 корӣ.